

SZANSE EDUKACYJNE DZIECI Z MAŁYCH ŚRODOWISK WIEJSKICH

Educational Chances children from small rural communities

Dariusz Skalski, Stanisław Przybylski

Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku

Oksana Zabolotna

Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna

**Liczba znaków: 51817 (ze streszczeniami i grafikami)
Number of characters: 51817 (with abstracts and graphics).**

Słowa kluczowe: Edukacja, kapitał kulturowy, szanse edukacyjne, oświata, wykształcenie, struktura społeczna, środowisko

Key words: Education, cultural capital, educational opportunities, education, education, social structure, environment

Streszczenie

Rozdźwięk pomiędzy wsią a miastem ciągle ma charakter wieloaspektowy, a jego wpływ na socjalizację, której istotnym elementem jest edukacja z pewnością trwa – pomimo, iż można zaryzykować tezę, że w ostatnich latach ulega nieznacznemu zmniejszeniu. Podłożem takiego stanu rzeczy jest z pewnością dziedziczony kapitał kulturowy i zastany w rodzinie pochodzenia kod językowy. W opracowaniu omówiono dwie ważne dla socjalizacji koncepcje – odtwarzania struktury społecznej oraz socjolingwistyczną teorię Bernsteina. Pod kątem założeń ww. koncepcji skonstruowano narzędzie badawcze, z którym zwrócono się do rodziców dzieci zamieszkujących małe środowisko wiejskie.

Summary:

The gap between rural and urban areas is still multifaceted, and its impact on socialization, an important element is education certainly continues - despite the fact that you can risk saying that in recent years decreases slightly. The underlying cause of this state of affairs is certainly inherited cultural capital and the existing family of origin language. This paper discusses two important concepts of socialization - showing the social structure and sociolinguistic theory of Bernstein. In terms of assumptions a research tool is constructed, which invited the parents of children living in a small rural environment.

Koncepcja odtwarzania struktury społecznej w ujęciu Pierra Bourdieu

Próbie zdefiniowania szans edukacyjnych, można podejmować w oparciu o koncepcję Pierra Bourdieu odtwarzania (reprodukcji) struktury społecznej. Ważne zwłaszcza wydaje się być, zawarte w niej zagadnienie interioryzacji i wiążących się z nim- habitusów oraz zjawisko "dziedziców" i „wydziedziczonych”.

Interioryzacja (internalizacja) jest to tak głęboko idące wpojenie norm, że w jego wyniku jednostka nie zdaje sobie sprawy ze źródła ich pochodzenia, uznając je za własne. Nie przypuszcza, że zostały jej one przekazane, najczęściej na drodze socjalizacji pierwotnej. Jednostce nie towarzyszy poczucie, że są to normy nabyte.

Habitus to kompleks interioryzacji, czyli pewnych tendencji i postaw wpisanych w sferę ludzkich nawyków. Habitus rozciąga się również na dziedzinę ocen emocjonalnych dotyczących już nie tylko norm, ale i wartości. Jest, więc niejako rezultatem subiektywnego postrzegania rzeczywistości i obiektywnych, obserwowalnych faktów. Owo subiektywne pojmowanie, wyraża się następnie w sposób obiektywny i obserwowalny, i stanowi punkt wyjścia do klasyfikacji społecznej natury człowieka.¹ Habitus jest to więc niejako społecznie ustanowiona natura. Owo „społeczne ustanowienie” oznacza, że jednostka nie zdaje sobie sprawy, że habitus jest jej niejako narzucony, w sposób tak skuteczny, iż zapewnia właściwie bezrefleksyjne, niemal automatyczne dostosowanie się do sytuacji zdefiniowanej, jako sytuacja objęta danymi regułami. Jednym z bardzo ważnych czynników różnicowania habitusów jest pochodzenie klasowe. Przynależność do klasy pochodzenia, z którą ściśle wiążą się warunki życia, etos i dziedziczony kapitał społeczno-kulturowy, a także płeć i miejsce zamieszkania, wpływają bardzo mocno na pozycję społeczną. Kształtowanie habitusów, jako kompleksu interioryzacji, odbywa się na inicjalnym etapie pracy pedagogicznej i to tu można dopatrywać się absolutnego początku wpajania kultury.² Proces ten dokonuje się przede wszystkim w rodzinie.

Podstawowy, pierwotny habitus, jest bardziej nieodwracalny, niż wszystkie kolejne skutki pracy pedagogicznej i socjalizacji. Efekty inicjalnego etapu pracy pedagogicznej, leżą u podstaw późniejszego przyswajania kultury i kształtowania kolejnych habitusów. Z wpajaniem i kształtowaniem habitusów, zwłaszcza pierwotnych, wiąże się pojęcie przemocy symbolicznej. Jej istota polega na tym, że „symbolicznymi środkami, legitymizuje ona, umacnia i utrwała przemoc realną. Bazuje ona na procesie komunikacji, poprzez który narzuca się formalne definicje określające zasady podtrzymywania i utrwalania ładu społecznego, zgodnie z wzorami prezentowanymi przez dysydentów

¹ Opis ogólny teorii oraz stwierdzenia definicyjne na podstawie wykładu dr. M. Zielińskiej, Uniwersytet Zielonogórski, 2000

² Jako początek pracy pedagogicznej należy przyjąć najwcześniejsze etapy socjalizacji pierwotnej. Pisze o tym E.Hajduk, wskazując rodzinę, jako miejsce, w którym rozpoczyna się proces wprowadzania w szeroko pojętą kulturę. Por. Hajduk E., (1999) Układy Społeczne i ich funkcje socjalizacyjne (zarys problemów), Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra, s.22.

kultury oficjalnej, czyli dominujące grupy, warstwy i klasy społeczne”.¹ Przemoc symboliczna polega na narzuceniu pewnego systemu wartości, sposobu interpretacji zastanych treści i zaistniałych sytuacji. Rozciąga się ona na edukację szkolną i wiąże się z procesem selekcji szkolnych, czyli przechodzeniem jednostek na kolejne szczeble edukacji. Działania przemocy symbolicznej nie dostrzegają „dziejczki”, czyli ci, którzy posiadają wysoki stopień kulturowego wtajemniczenia, przynależność klasowa nie zatrzymała ich na niższych poziomach owego wtajemniczenia, a tym samym droga do szeroko pojętego sukcesu życiowego, jest dla nich otwarta.

W oparciu o koncepcję Pierra Bourdieu, można sformułować przypuszczenie, iż na szanse życiowe istotny wpływ ma pochodzenie klasowe, wynikający z niego posiadany kapitał społeczno- kulturowy dziedziczony w procesie socjalizacji pierwotnej. Nie bez znaczenia jest również miejsce zamieszkania, warunki życia zastane w rodzinie pochodzenia i stanowiące istotny element wpływu na kształtowanie się pierwotnego habitusu jednostki.

Kłoskowska interpretując koncepcję Bourdieu podejmuje wprost zagadnienie „dychotomii społecznej kategorii uprzywilejowanych i deprimowanych oraz skutków wykorzenienia społecznego i kulturowego”.² Podejmuje również analizę związku zachodzącego między posiadaniem lub dziedziczonym kapitałem ekonomicznym a kapitałem kulturowym, zakładając, że jeden wpływa na drugi i generuje go.

Bourdieu zauważa, że ludzie poprzez swoje działania, doprowadzają do międzygeneracyjnego dziedziczenia kapitałów i utrwalania nierówności. Jego koncepcja powstała, więc, w celu obnażania mechanizmów generujących powstawanie różnic i nierówności społecznych oraz poszukiwania takich metod oddziaływań na poszczególne społeczne pola, aby mechanizmy te niwelować, lub im zapobiegać.

W związku z powyższym, koncepcja Pierra Bourdieu bez wątplenia znajduje zastosowanie w omawianiu problematyki szans edukacyjnych dzieci pochodzących z małych środowisk wiejskich, wyposażonych w różnorodny pod względem jakościowym kapitał kulturowy i-co jest z tym związane-mających nierówny start w różnych dziedzinach społecznego życia.

¹ K. Olechnicki, P. Załęcki., Słownik socjologiczny, Graffiti, Toruń 1997, s.31

² A. Kłoskowska., P.Bourdieu [w:] Encyklopedia socjologii, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998, s. .71

Socjolingwistyczna teoria Basila Bernsteina

Teorią, również znajdującą zastosowanie w rozpatrywaniu problemów wiążących się z zagadnieniem szans edukacyjnych, jest socjolingwistyczna teoria Basila Bernsteina. Według interpretacji Bokszańskiego, Piotrowskiego i Ziółkowskiego „wyrosła ona z praktycznych potrzeb-z poszukiwania przyczyn niepowodzeń szkolnych dużych grup młodzieży, wywodzącej się głównie z klasy robotniczej”.¹ Trudności szkolne bywają przyczyną przerywania nauki na najniższych jej szczeblach, a co za tym idzie, stają się przeszkodą w późniejszym osiągnięciu awansu społecznego, materialnego i kulturowego.

W swojej teorii Bernstein bierze pod uwagę różnorodne czynniki mające wpływ na taką sytuację-zamożność rodziny pochodzenia, charakter pracy rodziców, ilość czasu poświęcanego przez nich dziecku, stosowane metody wychowawcze. Szczególną uwagę zwraca jednak na ogromnie istotny według niego czynnik- język, którego dziecko nauczyło się przede wszystkim w rodzinie, w trakcie trwania procesu socjalizacji pierwotnej. Bernstein wyróżnia dwa systemy mowy, które nazywa kodem rozwiniętym i ograniczonym. Charakterystyczne dla kodu rozwiniętego, jest posiadanie bogatego zasobu słownictwa, swobodna umiejętność komunikacji werbalnej, „reakcja na poszczególne rzeczy i przedmioty, postrzegane w ich relacji wobec całej sieci innych przedmiotów, zależności czasowych, przestrzennych i przyczynowych, między różnymi obiektami i zdarzeniami otaczającego świata”² W kodzie rozwiniętym, uczucia przekazywane są najczęściej za pomocą słów, a te z kolei są formułowane tak, że nie noszą cech emocjonalnych wykrzykników, a raczej logicznych argumentów. W przypadku kodu ograniczonego, główną rolę odgrywają pozawerbalne, pozajęzykowe elementy wypowiedzi. W komunikacji między partnerami nie ma większego znaczenia właściwy sens słów, ważne są raczej nasilenie i ton głosu, mimika twarzy, gestykulacja. W związku z tym, że zasób słów jest zbyt ubogi, aby za jego pomocą móc osiągnąć i przekazać zróżnicowanie znaczeń, sięga się do pozalingwistycznych form komunikowania się, aby wyrazić swoje intencje, czy przekazać poglądy.

Socjalizacja, będąca niejako elementem pierwotnym w tworzeniu pokoleniu wstępującemu równych „szans startu”, jest właściwie „przygotowaniem do realizacji wzorów przebiegu życia”.³ O realizacji takich wzorów mówi E. Hajduk, poszukując ich głównie w otoczeniu

¹ Z. Bokszański, A. Piotrowski, M. Ziółkowski, Socjolingwistyczna teoria Basila Bernsteina [w:] *Małe struktury społeczne*, red. Machaj I., Wydawnictwo Uniwersytetu Marii-Curie Skłodowskiej, Lublin, 1998 s. 194.

² *Ibidem*, s. 196.

³ E. Hajduk *E Układy społeczne i ich funkcje socjalizacyjne(zarys problemów)*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe Zielona Góra, 1999, s. 8

społecznym jednostki. W kulturze każdego społeczeństwa, czy społeczności, obowiązują zasady działania, wzory postępowania i systemy normatywne, mające wpływ na kształtowanie wzorów przebiegu życia, kształtowanie się biografii. Widać tu wyraźne nawiązanie do mechanizmów działania przemocy symbolicznej. Normy i wzory postępowania przyjmowane za właściwe w danym społeczeństwie są tworzone i narzucane jednostkom przez dominujące warstwy i klasy społeczne. Odbywa się to najczęściej za pośrednictwem systemu edukacji i często rozpoczyna się już na inicjalnym etapie pracy pedagogicznej oraz w grupach pierwotnych (rodzina, grupa rówieśnicza, grupa sąsiedzka, kościół). Wzory, o których mowa, a które stają się społecznym wymogiem stawianym jednostce, obejmują trzy okresy: przygotowania, działalności i zakończenia działalności. Najważniejszy wydaje się być okres przygotowania, w którym jednostka poszukuje takiego wzoru biografii, który pozwoli jej na osiągnięcie, realizację wartości cenionych w kulturze danego społeczeństwa. Działalność ta, nastawiona na realizację owych społecznie i jednostkowo pożytecznych wartości wymaga opanowania pewnego zakresu wiedzy zdobycia niezbędnych umiejętności-czyli kompetencji społecznych. Wybór pewnego wzoru biografii dokonywany przez jednostkę, przesądza o jej szansach w osiągnięciu wartości cenionych społecznie.

Wybór wzoru biografii w powiązaniu z założeniami koncepcji Pierra Bourdieu oraz teorii Basila Bernsteina, nie wydaje się być wyborem wolnym i indywidualnym. Jego realizacja jest zdeterminowana szeregiem czynników, oddziałujących na jednostkę, począwszy od jej pochodzenia klasowego, statusu społecznego rodziny, w której przyszła na świat, miejsca zamieszkania, kodu językowego, jakim się posługuje, kapitału kulturowego, jaki dziedziczy, rodzaju szkoły, jaka wybierze, itp. Wszystkie te czynniki, mogą stanowić składową kapitału społecznego jednostki, czyli „stosunków i sieci społecznych, w których jednostka żyje”¹ oraz być wyznacznikiem jej szeroko pojętych szans życiowych. Kapitał społeczny zaś, powinien być rozumiany, jako nie tylko coś, co jest jednostce dane, ale również jako silną determinantę narzuconą jej z zewnątrz, rodzaj wywieranej presji, kategorycznego wymogu, który należy spełnić, aby móc zwiększać swoje szanse życiowe.

W ich wyrównywaniu konieczny jest podział funkcji wychowawczych pomiędzy różne instytucje socjalizacyjno-edukacyjne. Wśród nich należy wymienić przede wszystkim rodzinę pochodzenia oraz instytucje przedszkolne i szkolne-ponieważ są one tymi, z którymi niemalże każde dziecko spotyka się w pierwotnym stadium swojej biografii. Wyrównywanie szans społecznego startu powinno być

¹ K. Olechnicki., P. Załęcki (1997) Słownik ...op.cit., s. 91

zadaniem dzielonym pomiędzy te instytucje, a rolą Państwa jest stwarzanie im takich uregulowań społeczno-prawnych, aby mogły one swoją rolę w sposób jak najbardziej rzetelny wypełniać. Na instytucjach pozarodzinnych ciąży ponadto obowiązek niwelowania różnic, między wzorcami społeczno-kulturowymi obowiązującymi w makroskali, a tymi otrzymanymi w rodzinie pochodzenia.

Szanse edukacyjne

Edukacje można rozumieć jako szereg procesów, których celem jest zmienianie ludzi-stosownie do panujących w danym społeczeństwie ideałów i celów wychowawczych.

Definityjny problem wynikający z rozległości terminu, sprawił, że „znaczenie terminu edukacja było chwiejne-jedni kojarzyli je z wykształceniem, inni z wychowaniem. Obecnie upowszechnia się szerokie rozumienie tego terminu, jako oznaczającego ogół procesów oświatowo-wychowawczych, obejmujących kształcenie i wychowanie oraz szeroko pojmowaną oświatę.”¹ Definicja Okonia wprowadzie nie precyzuje obszaru, na którym odbywają się działania edukacyjne. Jednak w sposób nieunikniony nasuwa się wniosek o związku edukacji z socjalizacją pierwotną. Jest ona płynna, zawiera elementy charakterystyczne dla edukacji, jak i socjalizacji czy wychowania. Bardziej zawężoną definicję formułują Olechnicki i Załęcki, określając edukację jako „część procesu wychowania, obejmującą planowe oddziaływanie na kształtowanie się inteligencji jednostki oraz wpajanie jej pewnych wartości poznawczych, wiedzy i nawyków za pośrednictwem formalnego systemu nauczania”² W definicji tej, edukacja zostaje w sposób wyraźniejszy wyodrębniona z procesów wychowawczo-socjalizacyjnych, a jej funkcje przypisuje się instytucjom oświatowym, czyli ukierunkowanym na upowszechnianie wykształcenia. Bez wątpienia, wśród instytucji edukacyjnych, najważniejszą jest szkoła, rozumiana jako system szkolnictwa, układ szkół różnego stopnia i typu. Szkoła rozumiana, jako instytucja, przed którą stoi zadanie kształcenia w kierunku nie tylko poznawczym, ale i na poziomie wartości, nawyków, w sferze emocji i inteligencji, może stanowić bardzo ważny komponent środowiska wychowawczego i spełniać istotną funkcję w procesie uspołeczniania dzieci i młodzieży. Częstokroć funkcja ta, może przewyższać jakościowo funkcje tego samego typu pełnione przez rodzinę. W zależności od rodzaju środowiska społecznego, szkoły tego samego typu, tylko pozornie są takie same. Różnice między nimi wynikają z tego, że stanowią one elementy różnych społeczności, mają

¹ W. Okoń, Nowy słownik pedagogiczny, PWN, Warszawa, 1998, s. 95

² K. Olechnicki, P. Załęcki Słownik ... op.cit., s. 52

populacje uczniów wywodzące się z rodzin i środowisk o różnym statusie, a związku z tym poszczególne szkoły borykają się z różnorodnymi problemami, są zmuszone do stosowania różnych stylów pracy i osiągają różne rezultaty.

Na wsi, sytuacja szkoły, wciąż jest gorsza niż w mieście. Wprawdzie po II Wojnie Światowej, w miarę postępu społecznego i działań podejmowanych na rzecz niwelacji różnic między wsią a miastem, wieś zidentyfikowała się ze szkołą, która przestała być „obca” i „pańska”, stała się „własna”, jednakże zaostrzył się kryzys małej szkoły wiejskiej. Pojawił się też, charakterystyczny konflikt, między rolą ucznia a rolą dziecka mieszkającego na wsi-dziecka, które ciągle jeszcze zmuszone jest do pomocy przy pracy w gospodarstwie rolnym.

Również szkoła w rejonach peryferyjnych (małych miasteczkach) nie stwarza uczniom szans dalszego kształcenia-ogólny poziom kultury jest na tych obszarach niższy, rzadszy jest sieć szkolnictwa, instytucji kulturalnych, zakładów pracy. Instytucje te pozostają zwykle w znacznym oddaleniu od wsi i innego rodzaju peryferyjnych obszarów, zwłaszcza tych, które położone są z dala od dużych ośrodków miejskich. Sytuacja taka nie sprzyja rozwojowi szkoły, nie wywiera też aktywizacyjnego wpływu na rozwój aspiracji, zarówno dzieci, jak i rodziców. Widać tu wyraźną analogię do koncepcji Pierra Bourdieu. Dzieci poniekąd „dziedziczą” w procesie socjalizacji, poziom aspiracji rodziców i na ich przykładzie budują wzory własnej biografii. W miastach średniej wielkości sytuacja wygląda zdecydowanie lepiej-istnieje w nich możliwość zaspokajania zasadniczych potrzeb w zakresie kultury i kształcenia młodzieży, przynajmniej na poziomie szkoły średniej.

Wielkie miasta natomiast, skupiają całość dóbr kultury. Sieć szkół wszystkich typów stwarza największe szanse edukacyjne oraz możliwość rozwiązywania we współpracy z innymi szkołami i instytucjami, problemów dydaktyczno-wychowawczych i kierowania dalszymi losami młodzieży. Istnieje tu duża możliwość podziału funkcji socjalizacyjno-wychowawczych między rodzinę a wyspecjalizowane instytucje. Jest ona z pewnością większa niż w ośrodkach peryferyjnych. Funkcje zaniedbane lub niebrane pod uwagę w rodzinie, mogą być uzupełniane przez instytucje. Widać wyraźnie, jak ważną determinantą kształtowania się szans edukacyjnych, jest miejsce zamieszkania i związany z tym dostęp do danego rodzaju i typu szkoły.

Innym, ważnym czynnikiem, mającym wpływ na szanse edukacyjne, jest socjalizacja pierwotna, obejmująca dzieciństwo i wczesną młodość. To w jej trakcie dziecko, poprzez uczenie się norm, przyswajanie wartości i nabywanie umiejętności, przekształca się z indywidualium ludzkiego, w jednostkę obdarzoną osobowością społeczną.

W tym także okresie, kształtują się wzory komunikowania się. Basil Bernstein zwraca szczególną uwagę na język, jakim posługuje się dziecko, przed podjęciem edukacji szkolnej. Ten rodzaj języka, dziecko przyswaja sobie przede wszystkim w rodzinie. Na przykładzie angielskiego systemu szkolnictwa, Bernstein wykazał, że wyraźnie faworyzowane są w nim dzieci, posługujące się kodem rozwiniętym. Stąd też, posługiwanie się kodem ograniczonym, może być istotną przyczyną niepowodzeń szkolnych, a co za tym idzie, może w znaczący sposób przyczyniać się do ograniczania szans edukacyjnych. Bernstein prowadził swoje badania w Wielkiej Brytanii, wśród dzieci z rodzin robotniczych i z klasy średniej. Łatwo wnioskować, że „dzieci z rodzin o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym, posługiwały się kodem rozwiniętym i o wiele rzadziej występowały u nich trudności szkolne, niż u dzieci z klasy robotniczej, u których przerwanie nauki, często następowało na najniższym możliwym szczeblu.”¹

Nasuwa się przypuszczenie, że na szanse edukacyjne ma wpływ (poza miejscem zamieszkania) również pochodzenie społeczne i sposób komunikowania się, przyjęty w danej rodzinie. Status społeczny rodziny pochodzenia i sposób, w jaki w jej wnętrzu przebiega komunikacja, wydają się pozostawać w ścisłej korelacji. Podstawowych sposobów komunikowania się, dziecko uczy się w procesie komunikacji pierwotnej. W momencie pójścia do szkoły, jest już wyposażone w pewien kod językowy. W sposób znaczący, uwydatnia się kompensacyjny charakter koncepcji odtwarzania struktury społecznej i teorii socjolingwistycznej-kod językowy jest elementem kapitału kulturowego, dziedzicznego w procesie socjalizacji pierwotnej, a jego poziom może stanowić element habitusu jednostki i być stałym składnikiem jej społecznego wyposażenia. Sposób komunikacji w rodzinie, jest niejako przekazywany na drodze transmisji międzypokoleniowej i wiąże się z tradycjami w niej panującymi, mającymi wpływ na kolejnych jej członków. Dochodzi, więc, do cyklicznego odtwarzania struktury społecznej, na podstawie dziedzicznego (najczęściej w rodzinie) kapitału kulturowego. Ma to oczywisty wpływ na kształtowanie wyobrażeń własnej przyszłości oraz na poziom aspiracji życiowych i edukacyjnych.

W kształtowaniu się poziomu aspiracji i ich wpływie na szanse edukacyjne, bez wątpienia kluczową rolę odgrywają czynniki społeczno-ekonomiczne, kulturowe i świadomościowe. Czynniki społeczno-ekonomiczne pozostają w związku z pozycją zawodową rodziców, prestiżem społecznym, jakim cieszy się dany zawód oraz dochód, jaki wiąże się z jego wykonywaniem. Czynniki kulturowe i świadomościowe,

¹ Z. Bokszański., A. Piotrowski, M. Ziółkowski, ...op.cit ,s..106

zaś, wiążą się z poziomem wykształcenia, dostępem i możliwością korzystania z dóbr kultury symbolicznej, pojęciem sukcesu życiowego uznawanego w rodzinie oraz oczekiwaniami rodziców wobec dzieci, dotyczącymi ich wykształcenia. Potwierdza to koncepcję Pierra Bourdieu, że rzeczywiście wybór wzoru biografii determinowany jest pochodzeniem społecznym i ściśle wiążącym się z tym nabywaniem pierwotnych habitusów. Nasuwa się też wniosek, że poziom aspiracji, mający wpływ na szanse edukacyjne, kształtowany jest w trakcie socjalizacji pierwotnej i determinowany jest pozycją społeczno-ekonomiczną rodziny, poziomem wykształcenia rodziców, miejscem zamieszkania oraz dostępem do instytucji i placówek kulturalnych.

Spoleczne uwarunkowania realizacji szans edukacyjnych dzieci z małych środowisk wiejskich

Według danych ze Spisu Powszechnego 2011 r. poziom oświaty ogólnej i zawodowej jest znacznie niższy na terenach wiejskich niż w miastach. Różnice te ilustruje poniższe zestawienie.

Tabela 1. Poziom wykształcenia mieszkańców wsi i miast w Polsce (2011r)

Poziom wykształcenia	Wieś (%)	Miasto (%)
wyższe	9,9	21,3
średnie	25,5	35,2
zasadnicze zawodowe	26,6	19
podstawowe/gimnazjalne	31,6	17,9
brak wykształcenia	2,1	0,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011r.

W porównaniu z rokiem 2002 (poprzedni spis powszechny) odsetek osób mieszkających na wsi, które zakończyły edukację na poziomie podstawowym zmalał o 6,7%, a w porównaniu z rokiem 1988 (schyłek PRL) o 17,6%. Jednakże nadal możemy mówić o przepaści edukacyjnej pomiędzy wsią a miastem.

Należy pamiętać, że wybór typu szkoły ponadpodstawowej zależy od wielu czynników – aspiracji edukacyjnych zarówno dzieci, ja i rodziców, od dotychczasowych osiągnięć szkolnych, wreszcie od możliwości ekonomicznych rodziny. Na wsi często te decyzje warunkowane są dodatkowo typami szkół średnich znajdujących się na danym terytorium, możliwościami dojazdu lub zamieszkania w internacie oraz wiążącymi się z tym kosztami.

Cel badań. Problemy badawcze

Celem podjęcia niniejszych badań było określenie szans edukacyjnych dzieci z małych środowisk wiejskich. Jak wynika z analiz poziomu wykształcenia ludności wiejskiej i miejskiej ciągle naukę w szkołach średnich rozpoczyna i kończy znacznie mniej dzieci wiejskich niż miejskich. Dzieci często dziedziczą pozycje społeczną rodziców. Gorsza w porównaniu z miastem sytuacja ekonomiczna rodzin wiejskich, znacznie większą dzietność oraz bezradność życiową mieszkańców wsi dość nasilona w porównaniu z mieszkańcami ośrodków miejskich są barierami o charakterze ekonomicznym i lokalnym, które mogą stanowić barierę w realizacji wymarzonego wzoru biografii.

Aby zrealizować cel badań należało sformułować następujące problemy badawcze:

1. Jakie są aspiracje edukacyjne dzieci z badanego środowiska?
2. Jakie są możliwości realizacji aspiracji edukacyjnych dzieci z badanego środowiska?
3. Czy status socjoekonomiczny rodziny pochodzenia określa szanse ekonomiczne dzieci?
4. Jaki cechy społeczności lokalnej określają szanse edukacyjne dzieci?

Badanie ma charakter diagnostyczny i wyjaśniający. Opiera się na zastosowaniu obserwacji, wykorzystaniu danych zastanych i zebranych za pomocą kwestionariusza wywiadu.

Adresatami niniejszego badania są rodzice mający dzieci w wieku od 0 do 18 lat, będący mieszkańcami jednej wsi. Wieś Kamierowo jest położona w regionie kociewskim, w południowej części województwa pomorskiego. Wieś jest oddalona o 35 od Gdańska, 15 km od Starogardu Gdańskiego (siedziby powiatu). Odległość wsi od trasy komunikacyjnej Gdańsk – Starogard Gdański wynosi 10 km. Wieś liczy ogółem 270 mieszkańców, w tym 79 dzieci nie przekroczyło osiemnastego roku życia.¹

Z postawionych w badaniu problemów badawczych wynikają następujące hipotezy:

1. Im wyższe aspiracje edukacyjne dziecka, tym bardziej wzrasta prawdopodobieństwo, że będzie ono dążyć do ich realizacji;
2. Im wyższy jest status materialny rodziny, tym większe jest prawdopodobieństwo realizacji aspiracji edukacyjnych;
3. Im większym uznaniem cieszy się wykształcenie, tym wyższy jest poziom aspiracji edukacyjnych rodziców wobec dzieci;

Dla udzielenia odpowiedzi na pytanie podstawowe – „Jakie są szanse edukacyjne dzieci z małych środowisk wiejskich, konieczne jest ustalenie następujących zmiennych:

1. Charakteryzujących społeczność lokalną:
 - a. odległość miejsca zamieszkania od ośrodka miejskiego

¹ Dane uzyskano w Ewidencji Ludności Urzędu Miejskiego w Skarszewach, stan na dzień 31 grudnia 2013r.

- b. odległość miejsca zamieszkania od szkół ponadpodstawowych, w których nauka odpowiadałaby zainteresowaniom dziecka
 - c. komunikacja wieś – miasto
 - d. wielkość zamieszkiwanej miejscowości
2. społeczno – ekonomiczne:
- a. wykształcenie rodziców
 - b. status materialny rodziny
 - c. liczba dzieci w rodzinie
 - d. model rodziny (dwu - , trójpokoleniowa)
 - e. pochodzenie społeczne rodziców
 - f. zatrudnienie rodziców
 - g. poziom nauczania w szkole podstawowej (w opinii rodziców)
3. Dotyczące indywidualnej sytuacji dziecka:
- a. osiągnięcia szkolne dziecka
 - b. zainteresowania dziecka
 - c. czas, jaki dziecko przeznaczają na pomoc w pracach domowych i w gospodarstwie
 - d. aspiracje rodziców wobec dziecka.

Poniższe zestawienie ilustruje przyjęte w badaniu zmienne, określa ich kategorie oraz wskaźniki.

Tabela 2. Zmienne, kategorie zmiennych oraz wskaźniki.

Zmienne	Kategorie zmiennych	Wskaźniki
Odległość miejsca zamieszkania od ośrodka miejskiego	Liczona w km	-
Odległość miejsca zamieszkania od szkół ponadpodstawowych, w których nauka mogłaby odpowiadać zainteresowaniom dziecka	Liczona w km	-
Komunikacja wieś - miasto	- dogodna - utrudniona - brak	Informacja PKS
Status materialny rodziny	- wysoki - średni - wystarczający - niewystarczający	- posiadanie dóbr luksusowych wysokość dochodów sposoby spędzania czasu wolnego posiadane polisy ubezpieczeniowe itp. zaciągnięte kredyty
Wykształcenie rodziców	- wyższe - średnie - zawodowe - podstawowe - brak	odpowiedzi na pytania kwestionariuszowe
Liczba dzieci w rodzinie	- rodziny małodzietne (1-2 dzieci) - rodziny wielodzietne (3 i więcej dzieci)	-

Model rodziny	- dwupokoleniowa - trójpokoleniowa	Zamieszkiwanie we wspólnym gospodarstwie domowym dzieci, rodziców dzieci i dziadków
Pochodzenie społeczne rodziców	- rodzina rolnicza - rodzina robotnicza - rodzina inteligencka	-
Zatrudnienie rodziców	- w zawodzie rolniczym - w zawodzie pozarolniczym	-
Poziom nauczania w szkole podstawowej	- wysoki - średni - niski	- wyposażenie sal lekcyjnych - posiadanie przez szkołę zaplecza informatycznego - dostęp do nowości wydawniczych - ilość absolwentów podejmujących naukę w szkołach średnich
Zainteresowania dziecka	- szerokie - średnie - wąskie	ilość czasu spędzanego na czytelnictwie prasy, oglądaniu telewizji, korzystaniu z internetu - kolekcjonerstwo, zbieractwo - uczestnictwo w kołach zainteresowań
Czas, jako dziecko przeznacza na pomoc w pracach domowych i gospodarstwie	- pomoc nie odbywa się kosztem czasu przeznaczanego na naukę - czas konieczny na pomoc w domu i gospodarstwie utrudnia naukę - czas przeznaczony na pomoc uniemożliwia naukę	- zmęczenie fizyczne dziecka - brak zadań domowych - brak czasu na zabawę i wypoczynek - złe wyniki w nauce
Osiągnięcia szkolne dziecka	- uczeń bardzo dobry - uczeń przeciętny - uczeń słaby	- oceny ze świadectw szkolnych z ostatniego roku

Charakterystyka badanej społeczności

Wieś, na terenie której prowadzono badanie nad szansami edukacyjnym dzieci z małych społeczności wiejskiej można bez wątpienia traktować, jako społeczność lokalną: jednostki poddawane badaniu zamieszkują wspólne terytorium, w większości prowadzą niewielkie gospodarstwa rolne. Mieszkańcy znają się wzajemnie, a ich interakcje mają charakter bezpośredni. Na podstawie obserwacji można ustalić, że mieszkańcy mają poczucie przynależności do społeczności, w której mieszkają. Cechuje ich także terytorialność – obszar wsi uznają za własny i jest to obszar ich aktywności – zawodowej, kulturowej i towarzyskiej.

Mieszkańcy Kamierowa stanowią społeczeństwo wiejskie, cechuje ich łatwy do zaobserwowania izolacjonizm kulturowy – brak

dążności do nawiązywania kontaktów kulturowych z innymi grupami. W kontaktach z mieszkańcami w si często słyszy się opinie o niebezpieczeństwach związanych z postępem, o zepsuciu ludzi mieszkających w mieście, itp. Kontakt kulturowy zachodzi najczęściej za pomocą środków masowego komunikowania, jednak wartości przekazywane w ten sposób budzą zwykle nieufność. Na podstawie obserwacji można również stwierdzić, że badani posługują się raczej ograniczonym kodem językowym, posiadają ubogi zasób słów, zapośredniczony elementami gwary kociewskiej, a ich wypowiedzi często noszą cechy emocjonalnych wykrzykników. Badani mają problemy z werbalnym określeniem swoich uczuć, a w rozmowach ze swoimi dziećmi często używają form rozkazujących. W omawianej miejscowości można też zaobserwować zjawisko wymiany dóbr bez udziału pieniądza – częsta jest wzajemna pomoc sąsiedzka. Mieszkańcy wsi znają się wzajemnie i uznają „za swoich”. Ich życie towarzyskie toczy się w obrębie wsi.

Spoleczno – demograficzna charakterystyka badanych

Badaniu szans życiowych dzieci z małej społeczności wiejskiej zostało poddanych 21 rodzin, w których łączna liczba dzieci w wieku 0 – 18 lat wynosi 79. W liczbie tej 21 dzieci jest w wieku przedszkolnym, 52 uczy się w szkole podstawowej lub gimnazjum, 6 to uczniowie szkół zawodowych lub średnich. Nikt z wytypowanych do badania nie odmówił wzięcia w nim udziału. Pytania zawarte w kwestionariuszu przeprowadzone zostały w dniach 17-24 lutego 2014 r. Badania były prowadzone osobiście przez autora opracowania.

Badani są mieszkańcami jednej wsi. W zawodach rolniczych pracuje 16 ojców i 20 matek. Żaden z badanych nie pobiera zasiłku dla bezrobotnych, ani nie jest zarejestrowany jako poszukujący pracy. Strukturę wykształcenia badanych ilustruje poniższe zestawienie.

Tabela 3. Struktura wykształcenia badanych

	Wykształcenie			Ogółem
	Podstawowe	Zawodowe	Średnie	
Ojcowie	12	7	2	21
Matki	9	9	3	21
Razem	21	16	5	42

Źródło: opracowanie własne.

Nikt z badanych nie posiada wykształcenia wyższego. Dominuje podstawowe wykształcenie ojców, zaś wśród matek trzy posiadają wykształcenie średnie, a podstawowe i zawodowe wykształcenie ma osiemnaście matek (odpowiednio po 9). Zdecydowana większość

badanych pochodzi z rodzin rolniczych (20 matek i 20 ojców) i od urodzenia zamieszkują na wsi.

Kolejne zestawienie przedstawia liczbę dzieci w poszczególnych rodzinach.

Tabela 4. Liczba dzieci w badanych rodzinach.

	Liczba dzieci						
	1	2	3	4	5	6	7
Liczba rodzin	3	3	3	4	4	3	1

źródło: opracowanie własne

Jak wynika z zestawienia 15 rodzin to rodziny z trojgiem i więcej dzieci. Zasadne wydaje się być stwierdzenie o dużej dzietności w opisywanej wsi. Wyraźnie dominują to rodziny wielodzietne.

Kolejne zestawienie prezentuje sytuacje materialna badanych rodzin Respondentom nie zadawano pytania o wysokość dochodów. Swoją sytuacje materialną określali oni w oparciu o ogólne kryteria. W kafeterii przyjęto następujące kategorie zmiennych określających sytuacje materialną: bardzo dobra, dobra, wystarczająca, zła, bardzo zła.

Tabela 5. Sytuacja materialna badanych rodzin

	Sytuacja materialna					Razem
	b. dobra	dobra	wystarczająca	zła	bardzo zła	
Liczba rodzin	0	2	7	10	2	21

Źródło: opracowanie własne

Żaden z badanych nie określił swojej sytuacji materialnej jako bardzo dobrej. Tylko dwie rodziny uznają ją za dobrą. Jako zła i bardzo złą swoją sytuacje materialną określa 12 rodzin.

Poniższe zestawienie ilustruje związek sytuacji materialnej z liczbą dzieci w rodzinie.

Tabela 6. Liczba dzieci w rodzinie, a sytuacja materialna badanych rodzin

Ilość dzieci	Sytuacja materialna				Suma
	dobra	wystarczająca	zła	bardzo zła	
1	1	1	-	1	3
2	1	2	-	-	3
3	-	2	1	-	3
4	-	-	4	-	4
5	-	2	2	-	4
6	-	-	2	1	3
7	-	-	1	-	1
Razem	2	7	10	2	21

Źródło: opracowanie własne

Tylko cztery rodziny z trojgiem i większą liczbą dzieci określa swoją sytuację materialną jako wystarczająca. Dwanaście rodzin określa ją jako złą lub bardzo złą. W liczbie tej jest tylko jedna rodzina posiadająca jedno dziecko. Pozostałe jedenaście rodzin to rodziny z trojgiem dzieci lub większą ich liczbą.

Zgromadzony materiał empiryczny można podsumować następująco:

1. Badani w większości pochodzą z rodzin rolniczych, zamieszkują na wsi i utrzymują się z pracy na gospodarstwach rolnych;
2. Wieś, w której zamieszkują badani stanowi mała społeczność. Wszyscy znaj się wzajemnie;
3. Badani są rodzicami dzieci w wieku od 0 do 18 lat. Piętnaście spośród 21 przebadanych rodzin to rodziny wielodzietne (z trojgiem i większą liczbą dzieci);
4. Ponad połowa badanych określa swoją sytuację materialną jako złą lub bardzo złą;
5. dziewięć matek i dwunastu ojców posiada wykształcenie podstawowe; zaledwie trzy matki i dwóch ojców posiada średnie wykształcenie;
6. Zadowolenie z zamieszkiwania w swojej miejscowości wyraziło piętnaście badanych rodzin.
7. Biorąc pod uwagę powyższe cechy można stwierdzić, że badana społeczność jest małą społecznością lokalną o charakterze wiejskim, gdzie wszyscy znają się wzajemnie, a główne źródło utrzymania mieszkańców stanowi praca na roli. Charakter tej pracy decyduje o względnej samowystarczalności badanej społeczności, co z kolei sprzyjać może izolacjonizmowi zarówno przestrzennemu, jak i kulturowemu.

Szanse edukacyjne dzieci

W badaniu szans edukacyjnych dzieci z małego środowiska wiejskiego brano pod uwagę następujące kwestie:

1. Czy sytuacja materialna rodziców wpływa na szanse edukacyjne dzieci;
2. Czy odległość szkół ponadpodstawowych od miejsca zamieszkania oraz dogodny dojazd do nich wpływają na decyzje rodziców o posłaniu dzieci do tych szkół;
3. Czy rodzice są zorientowani czym interesują się ich dzieci oraz czy i w jaki sposób pomagają dzieciom w rozwijaniu tych zainteresowań;
4. Ile czasu dzieci przeciętnie pomagają rodzicom przy pracach domowych i związanych z gospodarstwem i czy rodzice uważają, że czas przeznaczony na naukę może pomagać ich dzieciom w osiągnięciu sukcesów szkolnych;

5. jak dzieci radzą sobie w szkole (ocena rodziców na podstawie świadectw szkolnych z ostatniego roku nauki);
6. Jaki w ocenie rodziców jest poziom nauki w szkole podstawowej, do której uczęszczają, uczęszczali bądź będą uczęszczali ich dzieci.

Wieś, w której mieszkają badani położona jest na poboczu tras komunikacyjnych. Transport publiczny wieś – miasto nie odbywa się. W najbliższej okolicy znajduje się jedna szkoła średnia o profilu rolniczym. Większa liczba szkół średnich i zawodowych znajduje się w odległym o 15 km Starogardzie Gdańskim. Szeroką ofertę szkolnictwa ponadgimnazjalnego posiada Trójmiasto. Jednakże korzystając ze środków transportu publicznego dojazd i powrót w ciągu jednego dnia może okazać się utrudniony. Rodziców poproszono aby określili czynniki ich zdaniem najważniejsze, które mogą być decydujące w zdobywaniu przez ich dzieci wykształcenia. Badani mogli udzielić więcej niż jedna odpowiedzi.

Tabela 7. Czynniki decydujące o wyborze ścieżki edukacyjnej

Czynniki	Sytuacja materialna				Razem
	dobra	wystarczająca	zła	bardzo zła	
Zdolności dziecka	2	6	9	2	17
Czas przeznaczony na naukę	1	2	-	-	3
Zainteresowanie rodziców postępami szkolnymi dziecka	-	2	-	-	2
Poziom nauczania w szkole podstawowej	1	2	1	1	4
Odległość placówek szkolnych od miejsca zamieszkania	1	3	7	1	12
Ambicje i oczekiwania rodziców wobec dziecka	-	-	-	-	-
Sytuacja materialna rodziny	1	5	10	2	18
Koszty dojazdu do szkoły	2	5	10	2	19
Możliwość znalezienia pracy po ukończeniu szkoły	2	7	10	2	21
Własne zainteresowania dziecka	1	-	-	-	1

Zródło: Opracowanie własne

Z zestawienia wynika, że badani rodzice za najważniejsze czynniki w zdobywaniu przez ich dzieci wykształcenia uznali: możliwość znalezienia pracy po ukończeniu szkoły średniej lub zawodowej (wszyscy badani), koszty dojazdu do szkoły (19 badanych rodzin), sytuacja materialna rodziny (18 badanych) oraz zdolności dzieci (17 badanych). Relatywnie rzadko wśród badanych są dostrzegane takie czynniki, jak: zainteresowanie rodziców postępami szkolnymi dziecka (2 rodziny), czas, jaki dzieci przeznaczają na naukę (3 rodziny) oraz poziom nauczania w szkole podstawowej (4 rodziny). Badani podkreślają, że istotną barierą w kształceniu dzieci mogą być koszty z tym związane. Na koszty te składają się: odległość placówek szkolnych od miejsca zamieszkania (11 odpowiedzi), sytuacja materialna rodziny (18 odpowiedzi), koszty dojazdu do szkoły (19 odpowiedzi). Bardzo ważnym czynnikiem dla wszystkich badanych jest także możliwość znalezienia pracy po ukończeniu szkoły.

Rodzicom zadano pytanie o jakim poziomie wykształcenia marzą dla swoich dzieci. Poniższe zestawienie pokazuje związek pomiędzy sytuacją materialną badanych rodzin, a ich marzeniami dotyczącymi poziomu wykształcenia pożądanego dla swoich dzieci.

Tabela 8. Wykształcenie pożądanego przez rodziców, a sytuacja materialna badanych rodzin

Sytuacja materialna	Wykształcenie pożądanego przez rodziców				
	wyższe	średnie	zawodowe	obojętne	Suma
dobra	2		-	-	2
wystarczająca	3	2	2	-	7
zła	-	2	7	1	10
bardzo zła	-	-	1	1	2
Razem	5	2	10	2	21

Źródło: opracowanie własne

Z powyższego zestawienia wynika, że sytuacja materialna badanych rodzin wpływa w wyraźny sposób na marzenia rodziców dotyczące przyszłego wykształcenia ich dzieci. Zaledwie pięciu rodzinach rodzice chcieliby, aby dzieci zdobyły wyższe wykształcenie, w dziesięciu rodzinach rodzice wyrazili opinię, że zdobycie przez ich dzieci wykształcenia zawodowego będzie wystarczające.

Problemem dotyczącym szczególnie dzieci wiejskich jest pomoc w obowiązkach domowych i gospodarskich, która często odbywa się kosztem czasu, jaki dziecko powinno przeznaczać na naukę. Kolejne zestawienie zawiera porównanie wyników szkolnych osiągniętych przez dzieci z czasem, jaki przeznaczają one na pomoc w pracach domowych oraz związanych z prowadzeniem gospodarstwa rolnego.

Tabela 9. Czas przeznaczony na pomoc w obowiązkach domowych, a wyniki w nauce (dzieci w wieku szkolnym)

Czas przeznaczony na pomoc w obowiązkach domowych	Wyniki w nauce				Suma
	bardzo dobre	dobre	przeciętne	złe	
Nie pomagają	1	-	-	-	1
Ok. 1 godz. dziennie	-	-	7	-	7
ok. 2 godz. dziennie	-	3	28	-	31
3 godz. i więcej	-	4	14	2	20
Razem	1	7	49	2	59

Źródło: opracowanie własne

Bardzo dobre wyniki w nauce osiąga tylko jedno dziecko. Rodzice twierdzą, że nie pomaga ono w obowiązkach domowych i gospodarskich. Zaledwie czworo dzieci będących w wieku szkolnym i poświęcających na pomoc przy pracach domowych więcej niż trzy godziny dziennie osiąga dobre wyniki w nauce. Wyniki przeciętne osiąga 49 dzieci. Wszystkie one pomagają swoim rodzicom w obowiązkach domowych i gospodarskich, 42 z nich poświęca na tą pomoc więcej niż dwie godziny dziennie. W pracach gospodarskich pomaga rodzicom 58 dzieci chodzących do szkoły, dwadzieścioro z nich poświęca na tą pomoc więcej niż dwie godziny dziennie. Tylko siedmioro dzieci, które pomagają rodzicom w pracach domowych i gospodarskich osiąga dobre wyniki w nauce. Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, że pomoc dzieci w obowiązkach domowych oraz gospodarskich wpływa na poziom ich wyników w nauce. Zdecydowana większość dzieci chodzących do szkoły (51) uzyskuje przeciętne lub złe wyniki w nauce. Czterdzieścioro czworo z tych dzieci na pomoc te poświęca od dwóch do trzech i więcej godzin w ciągu dnia. Czternaścioro badanych rodziców przyznało, że nie pomagają swoim dzieciom w rozwijaniu ich zainteresowań, jako przyczynę podając najczęściej brak czasu i środków materialnych. W siedmiu rodzinach rodzice wiedzą, jakie są zainteresowania ich dzieci i starają się pomagać w pogłębianiu wiedzy dotyczącej zainteresowań kupując prasę tematyczną, przedmioty związane z zainteresowaniami oraz poświęcając dzieciom swój czas.

Zależności między pomocą rodziców w rozwijaniu zainteresowań przez ich dzieci, a ilością dzieci w rodzinie oraz sytuacją materialną rodzin przedstawiają dwa kolejne zestawienia.

Tabela 10. Liczba dzieci w rodzinie, a pomoc rodziców w rozwijaniu zainteresowań dzieci

Liczba dzieci w rodzinie	Pomoc rodziców w rozwijaniu zainteresowań		Ogółem
	Tak	Nie	
1	1	2	3
2	1	2	3
3	1	2	3
4	1	3	4
5	3	1	4
6	-	3	3
7	-	1	1
Razem	7	14	21

Źródło: opracowanie własne

Tabela 11. Sytuacja materialna badanych rodzin, a pomoc rodziców w rozwijaniu zainteresowań

Sytuacja materialna	Pomoc w rozwijaniu zainteresowań		Ogółem
	Tak	Nie	
dobra	-	2	2
wystarczająca	5	2	7
zła	2	8	10
bardzo zła	-	2	2
Razem	7	14	21

Źródło: opracowanie własne

W siedmiu rodzinach rodzice pomagają dzieciom w rozwijaniu zainteresowań. W pięciu z nich sytuacje materialne rodzice określili jako wystarczającą, w dwóch jako złą. Wśród tych rodzin największa liczba dzieci wynosi 5. Na piętnaście rodzin z trojgiem i większą liczbą dzieci, tylko w pięciu rodzice pomagają swoim dzieciom w rozwijaniu ich zainteresowań. Na pomoc tą w niewielkim stopniu wpływa sytuacja materialna. Rodzice, którzy określili sytuację materialną swoich rodzin jako dobrą, nie pomagają swoim dzieciom w rozwijaniu ich zainteresowań. Natomiast w rodzinach o wystarczającej sytuacji materialnej (7 rodzin) w pięciu rodzice poświęcają czas i środki materialne, służące pogłębianiu zainteresowań ich dzieci. Zła oraz bardzo zła sytuacja materialna badanych rodzin wyraźnie wpływa na kwestie pomocy rodziców w rozwijaniu zainteresowań dzieci – w zaledwie dwóch rodzinach (na 120 rodzice stwierdzili, iż pomagają swoim dzieciom w rozwijaniu ich zainteresowań).

To, że w niewielu badanych rodzinach rodzice poświęcają czas i środki materialne na rozwijanie zainteresowań u dzieci, może wynikać z

faktu, że rodzice przywiązują do tej kwestii niewielką wagę, nie dostrzegając w niej problemu. Niewątpliwie wpływa na taki stan rzeczy zła sytuacja materialna badanych rodzin oraz brak czasu powodowany obowiązkami związanymi z pracą w gospodarstwach domowych i rolnych. Jednakże można przypuszczać, że nie są to jedyne przyczyny takiego stanu rzeczy. Badani we własnych rodzinach kontynuują taki model socjalizacji, jakiemu sami zostali poddani w rodzinach pochodzenia. Ich socjalizacja najczęściej dokonywała się poprzez pracę, a rodzicom brakowało czasu i środków na to, by ich dzieci mogły rozwijać swoje zainteresowania. Na małą wagę przywiązywaną do własnych zainteresowań dzieci przy decyzji o wyborze szkoły ponadgimnazjalnej wskazuje wyraźnie ilość odpowiedzi udzielonych na tak postawione pytanie (1 odpowiedź).

Szanse edukacyjne dzieci z badanej społeczności wiejskiej zależą w największej mierze od sytuacji materialnej ich rodzin. Z tego również powodu rodzice, jako ważną determinantę w zdobywaniu wykształcenia przez swoje dzieci wymieniają odległość placówek szkolnych od miejsca zamieszkania. Zainteresowania dzieci przy podejmowaniu decyzji o dalszym kształceniu nie są w opinii rodziców najważniejsze. Dzieci dużo czasu poświęcają na pomoc w pracach domowych i na gospodarstwie. Czas, jaki dziecko poświęca na naukę, zdaniem rodziców nie jest najważniejszy w osiąganiu sukcesów szkolnych. W wypowiedziach rodziców (poza pytaniami kwestionariuszowymi) często pojawia się teza, że dzieci powinny pomagać przy pracach związanych z gospodarstwem, ponieważ uczą się jego prowadzenia, poprawiają swoją kondycję fizyczną, uczą się obowiązkowości i „nie myślą o głupotach”. Stan taki jest charakterystyczny dla wsi o tradycyjnym charakterze, gdzie gospodarstwo rolne stanowi jednocześnie zakład produkcyjny, a wychowywanie odbywa się poprzez prace. Żadne z dzieci, których rodziny zostały poddane badaniu nie należy do kół zainteresowań, harcerstwa czy innych tego typu organizacji.

Status socjo – ekonomiczny rodziny bez wątpienia wpływa na poziom aspiracji edukacyjnych dzieci. To przede wszystkim w rodzinie pochodzenia dziecko obserwuje wzory, które służą mu do budowania własnej biografii. W małych społecznościach wiejskich, zwłaszcza tych, które mają utrudniony kontakt z miastem, położonych w rejonach peryferyjnych, wyizolowanych kulturowo i geograficznie, pewne wzory zachowań, wartości i określone sposoby postępowania ulegają utrwaleniu i są przekazywane w sposób naturalny na drodze socjalizacji pierwotnej.

Hipotezy dotyczące szans edukacyjnych dzieci z badanej społeczności brzmią:

1. Im wyższe są aspiracje edukacyjne dziecka, tym bardziej wzrasta prawdopodobieństwo, że będzie ono dążyć do ich realizacji;
2. Im wyższy jest status materialny rodziny, tym większe jest prawdopodobieństwo realizacji aspiracji edukacyjnych;
3. Im większym uznaniem cieszy się posiadane wykształcenie, tym wyższy jest poziom aspiracji edukacyjnych rodziców wobec dzieci.

W oparciu o uzyskane wyniki badań, można stwierdzić, że aspiracje edukacyjne dzieci nie są wysokie. realizację tych aspiracji bez wątpienia utrudnia niski status socjo – ekonomiczny badanych rodzin, a wykształcenie nie jest uznawane za najważniejszy w osiągnięciu sukcesu życiowego czynnik. W związku z powyższym można stwierdzić, że założone hipotezy są prawdziwe.

Dyskusja/wnioski

Na podstawie wyników uzyskanych po przeprowadzeniu badań oraz w oparciu o własne obserwacje można stwierdzić, iż szanse edukacyjne dzieci z badanego środowiska wiejskiego zależą w największym stopniu od sytuacji materialnej badanych rodzin i od czynników środowiskowych, takich jak: położenie geograficzne i wielkość zamieszkiwanej miejscowości, system wartości i kapitał kulturowy dziedziczony na drodze transmisji międzypokoleniowej, sposób socjalizacji oraz posługiwanie się określonym kodem językowym. Czynniki te można nazwać wyposażeniem rodzinnym bądź środowiskowym i to one wpływają na poziom kompetencji społecznych czyli aspiracji, zainteresowań i uzdolnień.

Wyniki badań jednoznacznie dowodzą, że w badanej społeczności bardzo niski jest poziom zainteresowań u dzieci. Wynika to z faktu, że rodzice nie przywiązują wagi do rozwijania tych zainteresowań, co wiąże się z trudną sytuacją materialną rodzin i brakiem czasu. Gospodarstwa domowe to jednocześnie warsztaty produkcyjne, co również wpływa na relacje rodzice – dzieci. Wychowanie odbywa się najczęściej poprzez pracę. Dzieci poświęcają dużo czasu na pomoc w gospodarstwach, co w połączeniu z obowiązkami szkolnymi powoduje, że brakuje im go na rozwijanie własnych zainteresowań, chociażby przez przynależność do kół zainteresowań, czytanie literatury fachowej, itp.

Fakt, że dzieci z badanej społeczności w dużym stopniu są zaangażowane w pomoc w obowiązkach domowych wpływa również na ich wyniki w nauce – większość z nich osiąga zaledwie przeciętne wyniki. Ogólnie niskie wykształcenie rodziców wpływa zapewne na poziom aspiracji edukacyjnych u dzieci. Nie bez znaczenia dla

możliwości realizacji owych aspiracji jest również utrudniony transport – wieś – miasto oraz odległość szkół ponadgimnazjalnych od miejsca zamieszkania. Czynniki te w połączeniu ze złą sytuacją materialną powodują, że szanse edukacyjne dzieci maleją. Aby dziecko mogło osiągnąć jakąkolwiek pozycję zawodową w przyszłości musi przyswoić sobie zachowania odmienne od tych, które może obserwować u rodziców. W przypadku dzieci z badanej społeczności jest to trudne. Ich kontakt z pozawiejską rzeczywistością odbywa się właściwie tylko w czasie, który spędzają w szkole. Ponieważ nie należą do kół zainteresowań, organizacji młodzieżowych czas ten to jedynie uczestnictwo w obowiązkach szkolnych. Dzieci wchodzą w interakcje społeczne tylko z mieszkańcami wsi. Rodzina i społeczność lokalna to praktycznie jedyne grupy odniesienia, w których dzieci uczą się norm, wzorów zachowań i wartości, a więc tworzą swój kapitał kulturowy. Według Bourdieu w trakcie socjalizacji pierwotnej kształtowany jest poziom aspiracji, mający wpływ na szanse życiowe jednostki. Determinowany jest on pozycją społeczno – ekonomiczną rodziny, poziomem wykształcenia rodziców, miejscem zamieszkania oraz dostępem do instytucji i placówek kulturalnych, a więc mówiąc ogólnie pochodzeniem społecznym i wiążącym się z tym nabywaniem pierwotnych habitusów.

Większość czasu dziecko spędza na interakcjach w rodzinie pochodzenia, gdzie rodzice posługują się kodem ograniczonym. Dzieci rzadko osiągają dobre wyniki w szkole, co w oczywisty sposób wpływa na ich szanse edukacyjne. Stają się ofiarami przemocy symbolicznej¹ już na wczesnych etapach edukacji. Posiadają niski stopień kulturowego wtajemniczenia – ich przynależność społeczna i klasowa ma dla tego stanu znaczenie dominujące. Pierwotny habitus jednostek został ukształtowany w rodzinach, których członkowie posiadają niskie wykształcenie i status materialny. Duże znaczenie ma też fakt zamieszkiwania w małej miejscowości, położonej z dala od dużych ośrodków miejskich. Dzieci z badanego środowiska, będące w okresie przygotowania się do kształtowania wzoru własnej biografii są obserwatorami życia i kultury jednej społeczności. Zmierzają więc do osiągnięcia i realizacji tych wartości, które w owej społeczności są cenione. Na wzór wyboru biografii składa się szereg czynników: pochodzenie klasowe, status społeczno – ekonomiczny rodziny pochodzenia, miejsce zamieszkania, kod językowy, kapitał kulturowy, poziom osiągniętego wykształcenia, itp. W oparciu o wyniki badań i przeprowadzoną obserwację można stwierdzić, że szanse edukacyjne

¹ Por. Ogólna charakterystyka teorii, http://pl.wikipedia.org/wiki/Pierre_Bourdieu, 2014.03.03.

będące składową szans życiowych dzieci z badanego środowiska są ograniczone. Wpływ na taki stan rzeczy mają nie tylko wymienione czynniki, ale także niski poziom aspiracji rodziców dotyczący dzieci oraz niski poziom aspiracji samych dzieci.

Bibliografia

- Bokszkański Z., Piotrowki A., Ziółkowski M., (1998) Socjolingwistyczna teoria Basila Bernsteina [w:] Małe struktury społeczne, Machaj I. (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Marii-Curie Skłodowskiej, Lublin.
- Ewidencji Ludności Urzędu Miejskiego w Skarszewach, stan na dzień 31 grudnia 2013r
- Hajduk E., (1999) Układy Społeczne i ich funkcje socjalizacyjne (zarys problemów), Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra
http://pl.wikipedia.org/wiki/Pierre_Bourdieu, 2014.03.03.
- <http://www.naszswiat.net/wiadomoci/polska/5053-o-wyksztaceniudecyduje-rownie-miejsce-zamieszkania.html>. 2014.02.10.
- Kłoskowska A., (1998) Bourdieu Pierre [w:]Encyklopedia socjologii, Oficyna Naukowa, Warszawa.
- Okoń W., (1998) Nowy słownik pedagogiczny, PWN, Warszawa.
- Olechnicki K., Załęcki P., (1997) Słownik socjologiczny, Graffiti, Toruń